

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ У СКЛАДАХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БУЛІНГ ТА МОБІНГ

Назарова Оксана Олександрівна

Аспірантка

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Україна

Відповідно до класичного розуміння складу кримінального правопорушення, суб'єктивна сторона проявляється у внутрішньому ставленні винної особи до вчиненого суспільно небезпечного діяння. Суб'єктивна сторона є внутрішньою ознакою кримінального правопорушення і встановлення її ознак, як правило, викликає найбільше труднощів. З цього приводу В.В. Шаблистий та В.Ю. Коломієць зазначають, що труднощі у встановленні цих ознак, у першу чергу, пояснюються тим, що, по суті, суб'єктивна сторона відображає психоемоційне ставлення особи до кримінального правопорушення. Інколи людина сама не може розібратися з власними думками, прагненнями, а тут подібна задача по встановленню того, що творилося в голові злочинця під час вчинення кримінального правопорушення стоїть перед органами досудового розслідування, суду тощо. Безперечно, інші обов'язкові елементи складу кримінального правопорушення допомагають це зробити, але в будь-якому разі така робота не є простою [1, с. 97].

Стосовно особливостей суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, які регламентують відповідальність за булінг та мобінг, на наш погляд, варто сказати наступне. Вина як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони у цих кримінальних правопорушеннях завжди проявляється у вигляді умислу – найчастіше прямого, але можливо і вчинення їх з непрямым умислом. Слід додати, що за загальним правилом поділ умислу на прямий та непрямий відбувається, в основному, за вольовим моментом умислу. В цьому аспекті важливим є те, що вольовий момент прямого умислу характеризується бажанням настання суспільно небезпечних наслідків. Під бажанням розуміють прагнення досягти конкретного результату, що передбачає свідому і цілеспрямовану діяльність особи. Бажання – це воля, спрямована на досягнення чітко визначеної мети. Якщо при прямому умислі він характеризується бажанням настання суспільно небезпечних наслідків, то при непрямому – свідомим припущенням їх настання. В останньому випадку воля особи посідає не активну, а пасивну щодо наслідків позицію, оскільки наслідки є побічним результатом злочинної дії (бездіяльності) винного [2].

Розглядаючи етап виникнення умислу вчинити кримінальні правопорушення, що регламентують відповідальність за булінг та мобінг, слід зауважити, що вказані явища, тобто прояви булінгу та мобінгу, як правило характеризуються системністю – адже психічне чи фізичне насильство в межах такого цькування не виникає раптово. Тому на стадії виявлення умислу досить важливою є індивідуальна профілактична робота як з булером, так і з його жертвою. З цього приводу О.В. Ходанович зазначає, що зазвичай між агресором і жертвою існує дисбаланс влади й булер фізично й психологічно сильніше об'єкта віктимізації. Часто агресор використовує цькування як засіб встановлення переваги або підтримки свого статусу. Булінг може проявлятися у вигляді психологічного тиску (образи, приниження, погрози,

ігнорування тощо) та фізичних знущань (удари, поштовхи, принизливий фізичний контакт, побиття та інше). Часто фізичний і психологічний тиск об'єднуються. Від булінгу страждають і агресори, і жертви. Всі вони переживають емоційні проблеми, не вміють будувати стосунки з людьми, мають проблеми психоемоційного розвитку. Варто погодитися з автором стосовно того, що багато які з питань, які стосуються сфери інтелектуальної діяльності підлітка, зокрема встановлення рівня його інтелектуального розвитку (чи відповідає розвиток пізнавальних процесів абсолютній нормі, пограничному недоумству чи олігофренії); рівня емоційно-вольової сфери (найчастіше розглядається проблема психічного інфантилізму з психічної точки зору та віку досягнення кримінальної відповідальності в юридичному плані); визначення індивідуально-типологічних особливостей особи, де маються на увазі юридично значущі характерологічні властивості; схильності до фантазування; підвищена навіюваність; лідерські тенденції; агресивність; соціальні якості особи; загально соціальна орієнтація; знання соціальних норм; межі допустимого та недопустимого; спроможність застосовувати ці знання в реальній поведінці; сталість функціонування цих норм у даного індивіду та їх прояв у ситуації суспільно-небезпечної поведінки; судово-психологічна експертиза осіб із сенсорними дефектами тощо, не можуть бути вирішені під час здійснення слідчим своїх процесуальних функцій з досудового розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені неповнолітніми або з їх участю. Для з'ясування таких та інших питань необхідні спеціальні знання в галузі загальної та судової психології і оціночне судження з приводу встановлених фактів, на підставі чого фахівець-психолог повинен зробити висновок щодо питань, які цікавлять слідчого або суд. [3, с. 73-76]. Тому вважаємо за необхідне підкреслити, що для встановлення ознак суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень, які регламентують відповідальність за булінг та мобінг, досудовим органам важливо також залучати експертів-психологів.

У кримінальних правопорушеннях, що встановлюють відповідальність за булінг та мобінг, важливим також є встановлення такої факультативної ознаки суб'єктивної сторони, як мета, або ціль. У аналізованих правопорушеннях основною метою є виведення жертви із стану рівноваги, психологічний тиск, самоствердження чи доведення своєї переваги тощо.

Окремої уваги заслуговує питання мотивації до вчинення булінгу чи мобінгу. З цього приводу вчені-психологи зауважують, що діти, схильні до цькування, отримують задоволення від знущань, що надалі призводить до відсутності емпатії до інших людей та, як наслідок, кримінального майбутнього [4, с. 134-135].

Як підсумок, зазначимо: переважна більшість кримінальних правопорушень, що регламентують відповідальність за булінг та мобінг, вчиняються з прямим умислом. У цьому випадку винна особа повністю усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає наслідки як можливий або неминучий результат свого суспільно небезпечного діяння (або, за наявності непрямого умислу, передбачає лише можливість настання таких наслідків), а також бажає настання суспільно небезпечних наслідків (або, відповідно, за наявності непрямого умислу, свідомо припускає їх настання).

Для ефективної протидії булінгу та мобінгу важливо також вивчення факультативних ознак суб'єктивної сторони складів цих правопорушень. Зокрема, метою їх вчинення найчастіше є психологічний тиск, очікувана реакція жертви, виведення її з рівноваги тощо.

Крім того, важливим є визначення мотивів вчинення цих суспільно небезпечних діянь. Дослідниками встановлені такі основні мотиви їх вчинення заздрість, помста,

відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість, побудова ієрархії та ін.

Список використаних джерел:

1. Шаблистий В. В. Коломієць В. Ю. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 164 с.
2. Коментар до статті 24 Кримінального кодексу України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/024.php>.
3. Ходанович О. В. Актуальні питання психологічної експертизи «булінгу». Вісник Академії адвокатури України. 2019. Т. 16, № 2. С. 71-78.
4. Абаслямова К. З., Луценко О. Л. Особистісні якості дітей старшого шкільного віку, що схильні до булінгу. Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія». 2013. №1065. С. 134-138.